

Sayı : 33

Mart : 1980/81

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tarih Dergisi

*Fâtih Sultan Mehmed'e
Hatıra Sayısı*

Kurucusu

Ord. Prof. M. Cavid Baysun

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1982

AYVANSARAYÎ HAFİZ HÜSEYİN B. İSMAIL
VE
ESERLERİ*

Günay Kut - Turgut Kut

İstanbul'un çeşitli tarihi mimari yapıları için eşsiz bir kaynak, yine çeşitli sivil ve dini yapıların kitabe örneklerini toplayan bir mecmua, biyografi (vefayat) alanında kıymetli iki eser bırakan Ayvansarayî'nin doğum tarihi ve hayatı hakkında bilgi yok denecek kadar azdır.

Elimizde bulunan bazı basılı kaynaklar da birbirinin tekrardan başka bir şey değildir¹. Hayatı ile ilgili bilgileri kendi eserlerinden çıkarabiliyoruz.

Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi'nin (1719-1788) Ayvansarayî'nin babasının ölümüne düşürdüğü bir tarihten anlaşıldığına göre :²

*Makalede sık sık geçen bazı kaynakların kısaltmaları

GOW : Franz Babinger., *Die Geschichtsschreiber der osmanen und ihre Werke*. Leipzig, 1927.

Hadika : Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail., *Hadikatü'l-Cevamî*. 2 Cilt İstanbul, 1281.

Mecmua : Ayvansarayî Hafız Hüseyin b. İsmail., *Mecmua-i Tevarîh*. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Hazine 1565.

OM : Bursalı Tahir Bey., *Osmanlı Müellifleri*. Cilt 3, İstanbul, 1342.

SO : Mehmed Süreyya., *Sicil-i Osmani*. Cilt 1-2, İstanbul, 1308-1311.

1 SO., II, s. 215; OM., III, s. 48-49; GOW., s. 315-316; Ağâh Sırrı Levend., *Türk Edebiyatı Tarihi I*. Ankara, 1973 s. 423.

2 Mecmua., 55b; Hadika., I s. 144.

Hatice nam Sultan ibnetü's-Sultan Mehmed Han
 Ki oldur ehl-i hayrat-ı selatin-i sa'adet-cil
 Anın yani teberdaranına bu kethüda olup
 Çerağ-ı hassı olan fahr-ı akran Hacı İsmail
 Edince irtihali akrabasın eyledi pür gam
 Veli hem sayesi bu Şeybetü'l-Hudri zihî tebcil
 Ziyaret eyleyen böyle dua edip desin tarih
 Tavaf-ı beyt-i firdevs ede can-ı Hacı İsmail

8 Şaban 1165 - 21 Haziran 1752

Babası Hacı İsmail Ağa³, Sultan IV. Mehmed'in kızı (ve sadr-ı azam Damad Hasan Paşa'nın karısı) Hatice Sultan'ın⁴ teberdarları'nın kethüdasıdır⁵. 8 Şaban 1165/21 Haziran 1752'de vefat edip Ayvansaray'da Tokludedde mescidi⁶ civarında Ebu Şeybetü'l-Hudri türbesi⁷ haziresine defn edilmiştir.

3 SO., I s. 364.

4 Hatice Sultan ikinci vezir Musahip Mustafa Paşa'dan dul kalınca (1686), Ağabeyi Sultan II. Mustafa tarafından Moralı Hasan Paşa ile evlendirildi. Bu tarihten sonra «Damad», «Enişte» diye çağrıldı. Daha sonra sadr-ı azam oldu. Çağatay Uluçay, *Padışahların Kadınları ve Kızları*. Ankara, 1980 s. 68-69. Damad Hasan Paşa'nın azılı ve karısıyla beraber İzmit'e sürgünü için bak. *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul, 1971 c. V s. 51 No. 127.

5 Hacı İsmail Ağa'nın Hatice Sultan'ın teberdarlar kethüdası olduğu Müstakimzade'nin vefatına düşürdüğü tarihten ve de ayrıca Ayvansaray'ın «... pederim ve sebeb-i vücudum el-hac İsmail Efendi ki Hatice Sultan bint-i Mehmed Han'ın teberdarlar kethüdası idi...» (*Hadika*, I s. 144) kaydından anlaşılmaktadır. Halbuki, SO., II s. 215'de Damad Hasan Paşa'nın odacısı olarak gösterilmiştir. Buradan naklen *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*. Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978 s. XIII. Hazırlayıcı a.g.y. de ayrıca Ayvansaray'ın yeniçeri zümresinde «Baltacılar Kethüdalığında» (?) bulunduğunu kaynak vermeden belirtmiştir. SO., II s. 146-147 Damad Hasan Paşa'dan bahsederken «... Kethüdası İzmir'li (İsmail Ağa) sefih olmakla padişahın vefatında Sinop'ta kalebend olup 1127/1715 Muharreminde katil olundu.» denmekte ise de Ayvansaray'ın babası İsmail Ağa ile bir ilgisi yoktur.

6 *Hadika*, I s. 143-146.

7 Ebu Şeybe için bak, Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*. İstanbul, 1953. Burada naklen İsmail Giray (adı altında Neziî Uzel), *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*. İstanbul, 1975 s. 45-49. Tokludedde haziresinin eski hali ve Bizans devrindeki durumu için bak, Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*. İstanbul, 1336, c. I s. 55-56 ayrıca o yıllardaki resimleri s. 248 ve 252.

Hafız Hüseyin'in «Ayvansarayî» mahlasını doğduğu semitten aldığı aşikârdır. Dergâh-ı âli yeniçeri sekbanlarının 15. ortasından olduğunu da çeşitli eserlerinde özel olarak belirtir. «*Sahip ve malik Hafız Hüseyin bin el-hac İsmail Ayvansarayî be-mahalle-i Tokluded yeniçeriyân-ı dergâh-ı âli onbeş sekbanlar*». (Örnekler için bak res: 1, 2, 3).

Ayvansarayî kendinden hafız olarak bahsettiğine göre hafızlığı belki de kendisine üstadım⁸ dediği Tokluded imamı şeyhü'l-kurra Halil Efendiye bağlanabilir ve Halil Efendi'den Kur'anı hıfz ettiği düşünülebilir.

Hadika'nın, özeti sayılabilecek diğer bir kaynakta⁹ ise Ayvansarayî'nin vefatı şöyle anlatılmaktadır :

«*Sahib-i hadikatü'l-cevami Ayvansarayî Hafız Hüseyin Efendi İstanbul dahili ve harici ve Eyüp ve civarı, Kasımpaşa, Rumelikavak hisarına varınca ve Kadı karyesinden Üsküdar civarıyla Anadolu-kavak hisarına varınca cem'an 851 cevami ve mesacidin her birinde eda-i selat ile teksir-i şühud ve fazilete nail olup ahir ömründe 1201 Ramazan-ı şerifi nisfında akrabasından Kızıl Mescid imamı efendinin hanesine misafir gidip, Zal Paşa camiinde bad'el eda-i teravih hane-i mezkureye duhul ve sedd-i bab eylediği vakit füceten irtihal-i dar-ı beka eylemiş*».

15 Ramazan 1201/1 Temmuz 1787 pazar günü vefat ettiği anlaşılan Ayvansarayî Ayvansaray'a yakın olan Zal Mahmud Paşa Camii haziresine defn edilmiştir¹⁰. Biz o civarda yaptığımız süreli araştırmalarda Ayvansarayî'nin mezar taşına tesadüf edemedik.

Eserleri ve Müellif hattı meselesi

Yukarıda belirttiğimiz gibi Ayvansarayî'nin hayatı hakkında pek bir şey bilmiyoruz. Tahsili, yetişme tarzı karanlıktır. Bildiğimiz

8 *Hadika*, I s. 144. Mustakımlı zade'nin Halil Efendi için düşürdüğü vefat tarihi için *Mecmua*., 55b ve *Hadika*., I s. 144.

9 Şeyhü'l-İslam Sitkizade Ahmed Reşid Efendi, *Tuhfetü'r-rağıbin*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih Bölümü No. 928, 7a ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No. 2411, 10b-11a.

10 *OM*., III s. 48.

tek şey, hafızlığı ve yeniçeri sekbanlarından olduğudur. Buna rağmen bize kıymetli eserler bırakmıştır. *Hadika'sı* İstanbul'un eski eserleri ve tarihî yapılarıyla uğraşanların elinden düşmeyen bir kaynaktır. Biyografi ile de hayli uğraşmıştır. *Terceme-i meşayih* veya *Vefeyat-ı selatin* adı altındaki eseri şeyhlerin, devlet ricalinin ve diğer bir hayli şahsın biyografilerini, gömülü bulundukları yerleri belirtmesi bakımından önemlidir. *Mecmua-i tevarih*'i ise Çeşme, hamam, tekke, cami, mescid, medrese vs. yapıların kitabelerini vermesi bakımından kıymetli bir eserdir. Buradan çıkan sonuca göre Ayvansarayî, İstanbul'u iyi tanıyan, gezen, dolaşan ve gördüklerini, okuduklarını kaydeden gözlemci bir kişiliğe sahiptir.

Bunların yanı sıra şiire de özel bir merakı olduğu topladığı *Eş'arname-i Müstezad* ve *Aşık Ömer Divanından* anlaşılmaktadır.

Birkaç esere birden başladığı ve bunları birbirine paralel yürüttüğü görülüyor. *Mecmua'sına* 1179/1765-66 da başlarken diğer yandan *Eş'arname-i Müstezad*'ı 1181/1767-68 de toplamağa başlamıştır. 1182/1768-69 yılında da ünlü *Hadika'sına* girişmiştir.

Ayvansarayî'nin göze çarpan diğer bir özelliği de eserini nerede yazdığını veya istinsahını nerede yaptığını belirtmesidir. Mese-lâ ilk 19 yaprağı kendi hattıyla olan Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No. 3569 nolu mecmuada hatime ve ketebe kaydından sonra (19a).

«Bu kitap Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa Cami-i (metinde camii şeklinde) şerifinin karşısında Çukur Saray demekle maruf Şemsi Ahmed Paşazade Bey'in konağında yazılmıştır...» (Bak resim 2). Keza *Eş'arname-i Müstezad*'ın (144a-144b) ketebe kaydı kısmında : «... Piyale Paşa Hamamının karşısında kahveci Derviş Ahmed'in kahvesinde yazıldı...» (Bak resim 4 ve 5).

Aşağıda Ayvansarayî'nin eserlerini sırasıyla belirttikten sonra herbirinin tavsifi ayrı ayrı yapılırken gereken yerlerde ayrıntılar da verilecektir.

I— *Hadikatü'l-cevami*¹¹

1—	İ.Ü. Merkez Kütüphanesi	T. 202
2—	» » »	T. 2434
3—	» » »	T. 8868
4—	» » »	T. 8870
5—	» » »	T. 8871
6—	» » »	T. 8872
7—	» » »	T. 9593
8—	İ.Ü. İbnü'l Emin M. Kemal İnal Kütüphanesi No. 2613.	
9—	İ.Ü. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi Q. 2609.	
10—	İlhalk (Millet Kütüphanesi) Ali Emiri Kısmı Tarih	925
11—	İlhalk (Millet Kütüphanesi) Ali Emiri Kısmı Tarih	926
12—	Süleymaniye Kütüphanesi Bağdadlı Vehbi	1318
13—	» » Esad Efendi	2247
14—	» » » »	2248
15—	» » Fatih	4320
16—	» » Yazma Bağışlar	241
17—	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine	1568
18—	Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi No.	418
19—	Marburg Devlet Kütüphanesi Hs. or. quart	1107

11 Bizim tespit edebildiğimiz 23 *Hadikatü'l-cevami* nüshalarından başka nüshalar da ileride çıkabilir. Bir de meçhul olan bazı nüshalar vardır. Ali Satı' Efendi'nin *Hadika*'ya yazdığı giriş kısmında «... *işbu kitabı asıl nüshasından tahrir ettiğimizde...*» şeklinde belirttiği asıl nüshayı biz bulup göremedik. GOW, yazma hadika nüshalarını verirken (s. 316) Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 935 i yazma göstermiştir ki, yanlıştır. Bu nüsha basmadır. Yine aynı yerde Müze-i Hümayun (Arkeoloji Müzesi) hafız-ı kütüplerinden 'Ali Bey'de bir hadika nüshası olduğu yazılıdır. Bu nüshanın bugün nerede olduğu meçhuldür. 1971 yılında İstanbul Hakkı Tarık Us Kütüphanesinde yaptığımız çalışma sırasında o yılların kütüphane yöneticisi Hanım, bize ikiye katlanmış dosya kâğıtlarına kimin tarafından hazırlandığı bilinmeyen ve eski olmayan bazı hadika müsvevteleri göstermişti. Bugünkü kütüphane yöneticileri böyle bir yazma hadika müsvevtelerini bilmiyorlar. Belki ileride tasnif ilerledikçe ortaya çıkabilir. Rahmetli Fazıl Ayanoglu da (ölm. 1975) kendinde *Halikatü'l-cevami*(?) adında bir yazma hadika nüshası olduğunu söylemişti, fakat nüshayı görüp inceleyemedik. Ölümünden sonra talana uğrayan arşivinden geriye kalan bazı kırıntılar Üsküdar'da İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesine verilmiştir.

- 20— Tübingen Devlet Kütüphanesi Ms. or. quart 1047
- 21— Paris Milli Kütüphane Suppl. Turc. 1084
- 22— Uppsala Üniversite Kütüphanesi No. 673
- 23— Viyana Milli Kütüphane No. 1284

II— *Mecmua-i Tevarih*

- 1— Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1565
- 2— İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesi No. 55

III— *Vefeyat-ı Ayvansarayî*¹²

- 1— İ.Ü. Merkez Kütüphanesi T. 2539
- 2— Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1375
- 3— » » Uşşaki Tekkesi 365/1
- 4— İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi Müzesi No. 1107

IV— *Eş'arname-i Müstezad*

- 1— İ.Ü. Merkez Kütüphanesi T. 5466

V— *Aşık Ömer Divanı* (Tertip eden Ayvansarayî)

- 1— Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi No. 99
- 2— Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 67
- 3— Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 69

Fehmi Edhem Karatay, Ayvansarayî'nin *Mecmua-i Tevarih* adlı eserinden bahsederken¹³ bu eserin müellif hattı olması ihtimalini ile-

12 Vaktiyle İ.Ü. Merkez Kütüphanesinde *Vefeyat-ı meşayih* veya *Tezki-re-i Ayvansarayî* adlı (242x165) mm 185 sahifelik istinsah tarihi 1334 ve No. su T. 2464 olan bir yazma nüsha vardı ki, bugün kayıptır. Fakat kartotekste fişi durmaktadır. Biz bu yazmayı rahmetli Mesut Koman (ölm. 1979) ile 1959 yılında aslından istinsah etmiştik. Kendisi eski harflerle istinsah ederken biz de yeni harflere aktarıp daktilo etmiştik. Her iki nüsha da kendisinde duruyordu. 1976 yılında her iki nüshayı da evinde bir mesele için incelemiştim. Ölümünden çok kısa bir süre sonra kitapları ve arşivi çarşı pazarda satıldı. Bu nüshayı elle ne geçiren hiç olmazsa bir fotokopisini İ.Ü. Kütüphanesine verirse araştırmacılar büyük yardımcı olmuş olur.

13 Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul, 1961 c. I s. 418.

ri sürmüştür. Bir yıl sonra aynı esere dayanarak Tahsin Öz de bu nüshanın müellif hattı olduğunu kaydetmiştir¹⁴. Ne var ki, Tahsin Öz'ün müellif hattı olduğuna delil olarak verdiği örnek yaprak¹⁵ biz böyle bir sonuç çıkaramadık. Zira bu örnekte eserin müellif hattı olduğuna dair hiç bir delil yoktur. Ama şurasını da belirtelim ki biz de Fehmi E. Karatay ve Tahsin Öz gibi düşünerek bu nüshanın müellif hattıyla yazıldığı kanaatindeyiz. Fakat bizi bu sonuca iten elimizdeki diğer delil Ayvansarayi'nin el yazısı olduğunu kesinlikle ispatlayan iki yazma eserle *Mecmua-i Tevarih*'in yazısının aynı karakterde oluşudur.

Ayvansarayi kendisi için kopye ettiği şahsi nüshaların başına hep aynı temellük kaydını koymuştur. «*Sahip ve malik Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail el-Ayvansarayi be-mahalle-i Tokludede, Yeni-çeriyân-ı dergâh-ı âli onbeş sekbanlar*». Bu temellük kaydı kendi yazdığı her eserde aynıdır. Değişen yalnızca tarihtir. Elimize geçen bütün Ayvansarayi'nin el yazısı ile yazdığını iddia ettiğimiz nüshalar da eser başlamadan evvel bu ibare vardır. Ve hepsinde de yazı karakteri aynıdır. (Bak resim 1 ve 3).

İkinci delil, *Eş'arname-i Müstezad*'ın ketebe kaydıdır ki, *Mecmua-i Tevarih*'in yazısı ile aynı karakterdedir ve aynen şöyledir: «*Kad temme eş'arname-i müstezad an yedi'z-za'if Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail kethüdazade Hatice Sultan...*» (Bak resim 4-5 ve ayrıca karşı. res. 1 ve 3). Bu ibareden açıkça bu nüshanın müellif hattı olduğunu anlıyoruz. Bu nüshanın da başında yukarıda sözünü ettiğimiz temellük kaydına rastlanmaktadır.

Üçüncü delil ise Ayvansarayi'nin kendisi için istinsah ettiği Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3569 No. da kayıtlı eserdir. Eserin başında aynı temellük kaydı ile karşılaşırız. Eserin yazısı ile temellük kaydının yazısı aynıdır. (Bak res. 1 ve 2). Bu eserdeki yazı ile şimdiye kadar tartıştığımız nüshaların yazıları da aynıdır. İşte buna dayanarak Topkapı Sarayı Kütüphanesi H. 1565 No. lu *Mec-*

14 Tahsin Öz., *İstanbul Camileri*. Ankara, 1962 c. I s. XIII.

15 Tahsin Öz., *a.g.e.*, s. XIII de verdiği klışenin alt yazısında: «*Mecmua-i tevarih adile kayıtlı ve müellif Ayvansarayi Hüseyin Efendi yazısı ile olan eserin son sayfası*» der ki, yanlıştır. Klışe son sayfanın değil, tam tersine baş tarafın yani eserin 2b dedir.

mua-i Tavarik'in, *Eş'arname-i Müstezad*'ın; Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi No. 99 da kayıtlı *Aşık Ömer Divanı*'nın Ayvansarayî'nin elyazısı olduğunu söyleyebiliriz.

I— *Hadikatü'l-cevami nüshaları*

İstanbul'un camileri, mescitleri ve diğer çeşitli mimarî yapıları için *Hadika* kıymetli bir eserdir. Ayvansarayî gerek yazma nüshalarında gerekse matbu *Hadika*'nın girişinde kendi ifadesine göre 1182/1768-69 yılına gelinceye kadar İstanbul sur içi ve dışı Galata, Eyüp, Üsküdar ve Boğaziçinin her iki yakasından Kadıköyü içlerine kadar olan cami ve mescitleri yazmış eserini 1193/1799 temize çekmeğe başlamış ve 1195/1780-81 de bitirmiştir¹⁶. Eserin bitimine «*Ahsenü'l-hidemat*» ve «*Hidmetü'l-cevami*» tarih olarak düşürülmüştür.

Bu eseri meydana getirmek için kaydettiği her cami ve mescitte birer vakit veya daha sık namaz kılarak o cami hakkındaki gözlemlerini kaydetmiştir. Bununla da yetinmiyerek binalardaki kitabeleri, banilerinin isimlerini, ikinci banilerini yer yer bulabildikçe bunların mezarlarını da belirtmiştir.

Bunlara ilâveten camie bağlı türbe, medrese, imaret, bimarhane, mektep, çeşme, tekke vs. gibi müstemilat hakkında bilgiler eklemiş mahallesi olup olmadığını bildirmiştir.

Hadika'ya, Sultan I. Mahmud'un imamı Zileli el-hac seyyid Osman (ölm. 1196/1781-82). Efendi'nin torunu ve Medine kadılarından Mahmud Efendi'nin (ölm. 1288/1813) oğlu Ali Satı' Efendi¹⁷ (ölm. 1258/1842-43), 1253/1838 yılı sonuna kadar yürüterek bir zeyl yazmıştır. Satı Efendi bu zeyli yaparken kendine göre lüzumsuz gördüğü bazı cami veya mescitleri esas *Hadika*'dan çıkarmıştır¹⁸. Bu suretle meydana gelen eser, iki cilt olarak İstanbul'da Matbaa-i Amirede 7 Zilhicce 1281/3 Mayıs 1865 de basılmıştır.

16 Bağdadlı İsmail Paşa., *Hediyetü'l-'Arifin*.... İstanbul 1951 c. I s. 328 de eserin 1192 de bittiğini yazar ki, doğru değildir.

17 Satı Bey'in ailesi için geniş bilgi için bak *Hadika* II s. 242-46.

18 Meselâ «Süleymaniye camii'nin tevabiinden olan tabhane'nin derunun-daki Tabhane mescidi» No. 9 (37a), No. 19 (24a), No. 20 (29a-29b) ve No. 23 ,26a) varaklarında bulunduğu halde matbu *Hadika*'da yoktur.

I. cildinde selatin camileri yazdıktan sonra (s. 3-24) huruf-ı heca sırasına göre her bir cami ve mescite bir sıra numarası vererek önce sur içini (*Der zikr-i cevami-i saire-i İstanbul*, s. 24-227) sonra sur haricini (*Bundan sonra İstanbul'un etrafı haric-i surunda vaki cevami ve mesacidin beyanına şuru olundu*, s. 227-310). II. ciltte ise (*Galata neva hisinden Kozlucadere nam mahalde Kasımpaşa denmekle maruf kasaba dahilinde sağır ve kebir mahallesi olup olmayan bi'l-cümle cevami ve mesacid beyan olunur*, s. 1-37). Galata surlarının kapılarını saydıktan sonra Tophaneden başlayarak Rumelikavağı'na kadar olanları (s. 37-144) verir. Buradan Anadolukavağı'na geçer. Anadolu yakası sahilini takiben Üsküdar, Kadıköy, Fenerbahçe, Bulgurlu ve Alemdağı Sarıkadıköyü camii ile son bulur (s. 144-263). Cami ve mescitler huruf-ı heca ve sıra numarasını takip ederken bazen bu sıra numaraları çift basılıp sıralar değişmiştir. (Cilt 1 s. 269 da Abdüllatif Efendi mescidi No. 19 iken yine Cilt 1 s. 278 de Kızıl mescid 19 No. yu almıştır).

İstanbul'un topografisi üzerine tertip edilen *Hadika*'da cami ve mescid sayısı 874 adettir.

Satı Efendi'nin matbu *Hadika*'nın başına yazdığı bir notta Ayvansarayi bu eserini Müstakimzade Süleyman Sadeddin Efendi'nin teşvik ve ısrarıyla yazdığını kaydeder. Kendisi de *Hadika*'nın asıl nüshasından tahrir ederken adını vermediği birtakım kaynaklardan yararlandığını bildirir ve *Hadika*'ya yarısı kadar ilâve yaptığını ileri sürer ki, doğrudur.

Satı Efendi'nin 1253/1838 yılı sonuna kadar yaptığı zeyle Süleyman Besim¹⁹ adlı bir dostu ayrıca 1276/1859-60 yılına kadar ayrı bir zeyl yapmıştır. Böylelikle *Hadika*'nın zeylinin zeyli meydana gelmiştir.

Joseph von Hammer *Hadika*'yı kısmen Almancaya çevirerek ünlü Osmanlı Tarihinde ek olarak yayınlamıştır²⁰. Hammer'in vakıf

19 Hayatı hakkında şimdilik bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız Eyüp'te Seyyid Nizam Dergâhı Caddesinin sol tarafında metfun olduğunu OM., II s. 48 de kayıtlıdır. GOW., ise yanlış olarak ismini Selim Besim olarak verir s. 316.

20 Joseph von Hammer., *Geschichte des osmanischen Reiches*. Pest, 1833 cilt IX s. 47-144 arasında Verzeichniss der Moscheen Constantinopel's adı altında. Yine aynı eserin Fransızca J.J. Hellert tercümesi olan *Histoire de l'Empire Ottoman*. Paris, 1841 cilt 18 s. 1-109.

mührünü taşıdığı yazmadan yararlandığı düşünülebilir. (Tavsifi için bak No. 23).

Tahsin Öz'de matbu *Hadika*'nın mevcudu kalmadığını, bugünkü neslin okuması ve hatta anlaması zor olduğunu ifade edip; aradan geçen bir asır zarfında deprem, yangın ve sebeplerle yok olan cami ve mescidlerin son durumlarını belirtip iki cilt halinde *İstanbul Camileri* adı altında yayınlamıştır²¹. Eserde cami ve mescidlerin namı diğerleri belirtilip 60 plan ve 116 resim ilavesi ve *Hadika*'da olmayan bazı camilerin ilâvesiyle meydana gelen eserde bazı yanlış değerlendirmeler ve yanlışlıklar gözden kaçmamaktadır.

Selim Nüzhet Gerçek'te (ölm. 1945) matbu *Hadika* için *Hadikatü'l-cevami nam eserin elif ba-i fihristi* adı altında 16 s. lik bir fihristi 1928 yılında bastırmıştır²². Basılırken dal harfindeki isimler kendinden sonra gelen harflere karışmıştır. (Bak s. 7-9)

Yazma *hadika*'dan kaynaklar ve bazı ilâvelerle, Şeyhül-İslam Sıtkı-zade Ahmed Reşid Efendi (ölm. 1835-36) *Tuhfe-i Ragıbın* adı altında bir eser meydana getirmiştir. Eserin bitimine düşürülen tarih dolayısıyla 1248/1832-33) «tam tarih oldu mergub tuhfeye» eserin *Tuhfe-i mergube* diye bilinmesine de sebep olmuştur²³.

İncelediğimiz ve aşağıda tavsifini verdiğimiz 23 adet *Hadikatü'l-cevami* nüshasında müellif hattına rastlayamadık. Biz burada ancak nüshaların fiziki tavsiflerini yaptık. Nüshalar arasındaki özelliklere ve benzerliklere değinmedik. Bu nüshaları üçe ayırmak mümkündür. Şöyle ki: 1) Ayvansarayî'nin nüshaları, 2) Satı Bey'in zeyli olan nüshalar, 3) Süleyman Besim'in zeylin zeyli olan nüsha.

Özel kütüphanemizde Türkiye haricindeki nüshaların fotokopileri mevcuttur. *Hadika* üzerinde ilmi bir çalışma yapıp metnin yayınlanması için bütün nüshaların görülmesinde fayda vardır. Zira

21 Tahsin Öz., *İstanbul Camileri*. Ankara, 1962-65, 2 cilt.

22 *Hadika*'nın indeksi İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde tez olarak yapılmıştır. Hayati Gürbüz., *Hüseyin Ayvansarayî'nin Hadikatü'l-cevami adlı eserinin indeksi I. cilt*. Basılmamış Tez 1965 ve Mustafa Alataş., *Hadikatü'l-cevami (cild 2) indeksi*. Basılmamış Tez, 1965.

23 Nüshaları için bak, *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*. İstanbul, 1943 s. 632-33. Ayrıca bak OM., III s. 49.

her nüshanın kendine göre bir özelliği olup, diğer bir nüshayı tamamlamaktadır.

İncelediğimiz nüshalar arasında Abdü'l-hamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdari adında adeta *Hadika*'yı istinsah etmeyi bir meslek edinmiş bir müstensih rastladık. Kendi için yaptığı nüsha No. 19 diğerleri No. 3, 13, 15 dedir.

No. 1 — İstanbul Üniversite Merkez Kütüphanesi, TY. 202 :

245x160(184x95) mm. 712 s. 29 st. Rık'a. Başında fihrist vardır. Kimi hallerde kenarlarda çıkmalar görünmektedir. Başlıklar, rakamlar ve tarih kelimesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt az aharlı, orta kalın, nohudi renkte olup, fligranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Kapaklarda iç içe iki zencirek bulunmaktadır. Ortada şemse, kenarlarda çiçeklerle süslenmiştir. Sertap ve miklepte de aynı çiçeklerden baskı vardır. Şirazelidir. 326-337. sahifeler cilt dikişinden çıkmak üzere.

s. 1 (Başı) : الحمد لله الذي هو جامع ليوم الدين ... اما بعد حافظ حسين ابن الحاج اسماعيل الايو السراي (الايوانسراي: metinde) بو كونه عرض مرام وقرير كلام ايدركه اشبو بيك يوز سكران ايكي تاريخنه كنجه بودار عليه واطرافنده موجود اولان جوامع و مساجدك... تصنيف اولنوب درها الجوامع (؟) ناميله وديمه روزكار قلندي ...

s. 712 (Sonu) : ... نسخته من اولان حديقۃ الجوامع نام كتاب صارى قاضى قريه سنده ختامه رسیده اولوب لکن مکة مکرمه پایه سنده ذیلہی امام زاده حقیدی مرحوم السيد علی صاطع افندی بن قصور دخی بومحله کنجه قدر ذکر اولنان جامع ومسجد و تکیه وسائر مواد ذیللرندہ وقوعات کثیرہ بیان ایلدی ایسه وفاتندن صکره (ص-وره: metinde) ... بو عبد الفقیر السيد سلیمان پسیم عاجزی دخی مجدداً بنا اولنان تکیه و مساجدی و بعض اولیاء

گرامك ذكرلری قرنجہ قرنجہ بیان دخی اولندی . وهر بر خصوصی کنهی
وحقیقی اوزره اولندی. همان نسخه‌ك بر مثلی قدر وقوعات بیانیله لطیف
اولدیكه واقعه مثلی نایابدر . تمت سنه ۱۲۷۶ .

Süleyman Besim'in zeyli olan bu nüshada istinsah ve müstensih kaydı yoktur. Zeylin bitim tarihi olan 1276 tarihi vardır. Toplamış olduğumuz nüshalar içinde de Süleyman Besim'e ait diğer bir nüshaya rastgelmedik. Bu nüshanın Süleyman Besim'in elinden çıkma ihtimalini de düşünebiliriz.

No. 2 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi TY. 2434

243x170(165x95) mm. 288 yk. (289a-294 arasındaki yapraklar ciltte yanlış ciltlenmiştir. Onun için İstanbul kısmı olan 51b'ye eklenecektir. Huruf-ı ha kısmının ilk camii olarak geçen Hırka-i Şerif'in devamıdır.), 21 st., Nesih kırmısı. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt aharlı, orta ve ince olmak üzere iki cinstir. Sırtı siyah deri, kapaklar vişne renkli bez cilt. Eser son-
dan eksiktir.

1b (Başı) : الحمد لله الذی هوجامع لیوم الدین . . امامه حافظ حسین ابن الحاج
اسماعیل الایوانسرای (ایوانسرای: metinde) بوکونه عرض مرهم و تقریر کلام
ایدرکه اشبو بیک یوز سک-ان ایکی تاریخنه کلنجه بو دارالعلیه و اطرافنده
موجود اولان جوامع و مساجدک ... تصنیف اولنوب درهاالجوامع نامیه
و دیعه روزگار قلندی ...

288 b (Sonu) : ... اناطولی محاسبه جیلکنه تنزیل و بر ماه مرورنده جزیه
محاسبه جیلکنه تنزیل اولنوب ۱۰۶۰ (تاریخنده : reddadesi) ...

Bu nüshanın 202 numaralı nüshadan kopye edilmiş olması ihtimali çoktur. Ne yazık ki, sonu eksiktir. Bu kısım matbu *Hadika*'da s. 203'den başlamaktadır. Bu nüshada ayrıca yanlış ciltleme de vardır.

No. 3 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, TY. 8868

215x155(173x95) mm. 190 yk. 21 st. Nestalik. 1b-2a'da cetvel-ler altın yaldızlı, diğerleri kırmızı mürekkepledir. Ayrıca başlıklar, duraklar ve rakamlar da kırmızı mürekkeple yazılarak belirlenmiş-tir. 1a'da bu nüshayı Mütercim Asım'ın tashih ettiğine dair Asım-zade Hamid'in bir notu bulunmaktadır. Zaten kitabın 1a yüzünde üstte es-seyyid Ahmed Asım'a ait bir temellük kaydı da açıkca gö-rünmektedir. Eserin kâğıdı aharlı, orta kalın, krem, nohudî ve sarım-trak renklerde olup, fligranlıdır. Cildi kırmızı deridir. Kapaklar al-tın yaldız cetveli ve zencireklidir. Şirazelidir. Eser, 1233/1817-18 yılında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdari tarafın-dan istinsah edilmiştir.

1b (Başı) : بسم .. الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... اما بعد حافظ

حسين بن الحاج اسمعيل الايوانسرايى (Ayni)

190b (Sonu) : ... بعده اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلمه سنه دك تقرير

و نهايت بولمشر وقت وحين .

No. 4 — İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi TY. 8870

232x140(162x72) mm. 190 yk. 25 st. Nestalik. Başlıklar ve ra-kamlar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kâğıt gül kurusu renkte olup aharlı, orta kalın ve fligranlıdır. Cildi kırmızı deridir. Kapaklar al-tın yaldız zencirekli ve zencireği dıştan ve içten çevreleyen altın yal-dız cetvellidir. Şirazeli ve mikleplidir. Evahir-i Cemaziyelevvel 1245/1829 yılında es-seyyid Mehmed Es'ad el-Hıfzı tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı) : بسم... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... اما بعد حافظ

حسين ابن الحاج اسمعيل الايوانسرايى بوكونه عرض مرام وتقرير كلام ايدركه

اشبو بيك يوز سكران (ايكى) تاريخنه كئنه بو دارالعليه و اطرافنده موجود

اولان جوامع ومساجدك .. تصنيف اولنوب حديقه الجوامع ناميله وديعه

روزكار قلندى ...

190b (Sonu) : ... بعدہ اسکدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنہ دك تقرير و نہایت بولشدر . و تمام خدمت فقیرانہ ایکی فقرہ تاریخ بولنوب ضبط وقت ایچون بو محلدہ قید اولمشدرکہ بولردر: احسن الخدمات ۱۱۹۰؛ خدمۃ الجوامع ۱۱۹۵ . حق سبحانہ و تعالیٰ بو خدمت ناجیزی بحرمۃ الرسول قرین قبول ایدوب امت محمد علیہ السلامدن نظر و انتفاع ایدن اخواندن دعای خیر وصول بولق مأمولدر . جناب رب کریم جملہ سندن راضی اولسون آمین ... وقت و حین . تم .

No. 5 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 8871

210x125 (145x75) mm. 211 yk. 19 st. Talik. Cetveller altın yaldızlı. 1b-2a ve 7b-8a cetveller kalın altın yaldızlı. 1b-6b arasındaki duraklar ve sözbaşları altın yaldızlıdır. 7b'den itibaren (ki *Hadika* başlar) bunlar kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. 1b ve 7b'de olmak üzere iki ser-levha vardır ve altın yaldız safiha üzerine renkli çiçeklerle süslenmiştir. 1b-6b arasındaki kâğıt aharlı, kalın ve samanî renktedir. 7b'den itibaren aharlı, daha ince ve samanî bir kâğıt kullanılmış olup, fligranlıdır. Koyu vişne renkli zilbahar cilttir. Kenarlardaki zencirek ve cetveller altın yaldızlıdır. Miklepte zilbahardır. Burada da zencirek ve cetveller altın yaldızlıdır. 1b-4a arasında Farsça bir girişten sonra Sultan I. Abdülhamid'e ait mensur bir methiye gelir. 4a'da Sultan Fatih'in cami-i şerifi önündeki türbe-i şerife medfun şehzadegan ve selatin-i aliyyetü's-şan'ın isimleri vardır. 5b-6b boştur. *Hadika* 7b'den itibaren başlamaktadır. Eser 1248/1832, 25 Safer'inde es-seyyid Abdullah Hulusi tarafından istinsah edilmiştir. 205a-210b arasındaki yk.lar cilt dikişinden çıkmıştır.

(1b) Başı سپاس وشکر لا بعد اول خالق فرد و صمد ...

(4a). ... عبداللہ سلطان احمد سلطان سلیمان سلطان محمد سلطان احمد

۱۲۳۸ ۱۲۳۸ ۱۲۳۵ ۱۲۳۵ ۱۲۴۵

7b (Hadika-Başı) الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم الدين ... اما بعد حافظ

حين بن الحاج اسمعيل الايوانسراي (aynı) ...

211a (Sonu) : بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه ١٢٠٠ و

نهايت بولمشدن ... وقت و حين .

No. 6 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 8872 (Müze-
de)

205x135(150x85) mm. 231 yk. 21 st. Nesih. Cetveller ve duraklar altın yaldızlı. Manzum parçalar genellikle harekeli ve harekeler kırmızı mürekkeple. Başta altın yaldız kareler içine yazılmış XIV yapraklık (kitapta yanlış olarak XIII) bir fihrist vardır. 1b başlangıcı fevkalâde edirnekâri bir işle süslenmiş. 1a yüzünde hataî ve rumî çiçeklerden oluşan altın yaldız çerçeve içinde süsler vardır. Bu süslemelerde ayrıca kırmızı ve açık yeşil renkler de kullanılmış ve ne yazık ki bu başlangıç yaprağı cilt dikişinden çıkmış durumdadır. 1b-2a yüzündeki boş kısımlar yine altın yaldız, kırmızı-yeşil çiçek ve dallarla süslü. Serlevha da aynı şekilde süslenmiş. Sona kadar itina ile yazılmış bu nüshanın hattatı Mustafa Rakım Efendi'dir. Hattatın ismi 230b'de kenarları altın yaldız zemin üzerine çiçeklerle süslenmiş çiçeklerden oluşan altın yaldız çerçeve içinde süsler vardır. Bu kısım da yine renkli gül ve çiçeklerle süslenmiştir. Eser 1231/1815-16'da istinsah edilmiştir. 231a'da altın yaldız zemin üzerine bir vazoda içinde bir demet renkli çiçek ve her iki kenarda da ucundan kurdela ile bağlı iki üç çiçek görünmektedir. Eser aslında 226a'da sona ermektedir. Sonradan İzzet M. Paşa, Kalyoncular kışlası ve Baruthane Camii eklenmektedir. 227a'da Valide Sultanların medfun olduğu yerler verilmiş, 228b'den itibaren de Osmanlı Sultanlarının velâdet, culus, saltanat, vefat ve müddet-i ömürleri düzenli bir biçimde kareler içine yazılmıştır. Cildi kahverengi deridir. Kapaklar çift zencireklidir. Arada çift cetveller altın yaldızlıdır. Arada çiçekler bulunmaktadır. Ortası dallı çiçeklerle süslüdür. Kapağın içi kırmızı zemin üzerine altın yaldız zilhabardır. Mikleplidir.

1b (Başı) : الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı) ...

227a (Sonu) : ... اولمخلده بعد الشهدا سر مقطوعى باب هياونه وضع و رفع
اولنقدنه او سكدارده واقع مزارستان معينه دفن و سنك نشان وضع
اولنشدرد . رحمه الله عليه تم الكتاب .

(230b) ... سلطان مصطفى خان رابع .

ولادت جلوس سنى ... مدت عمر .

۱۱۹۳ ش ۱۲۲۲ ۳۰

امين امين يارب العالمين .

No. 7 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY. 9593

283x172 (220x81) mm. 156 yk. 92 st. Talik. Sözbaşları, rakamlar ve cetveller kırmızı mürekkeple. Cetveller çift çizgi. Kâğıt aharlı, kalın, nohudi renkte ve fligranlı. 4-7. yapraklar cilt dikişinden çıkmış durumda. Cihar-guşe ebru cilt. Deri kısımlar koyu vişne renkte. Şirazeli ve miklepli. Sertabı alttan yıpranmıştır. Ketebe kısmı siliktir. Yalnız sene (yazı ile) rakam olarak 1235/1722-23 yılı rahatlıkla okunuyor.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

155b - 156a (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سندهك

تقرر و نهایت بولشدر ... وقت و حين .

No. 8 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal Bölümü TY. 2613

240x175 (190x100) mm. 120 yk. 27 st. Talik. Cetvelsiz. Rakamlar ve genellikle kenara yazılı başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kâğıt aharlı, orta kalın, koyu krem renkte ve fligranlıdır. 117b de sona eren eserin sonuna İzzet Mehmet Paşa, Tersanede Kalyoncular ve Baruthane camii eklenmiştir. 118a-119a'ya kadar validelerin medfun olduğu yerler ve tarihleri vardır. 119a, 6. satırdan başlayarak 120b ye kadar Osmanlı padişahlarının (Osman'dan 2. Mahmud'a ka-

dar) veladeti, culusu, yaşı, saltanat yılı, vefatı ve müddet-i ömürleri kayıtlıdır. Eser evail-i Muharrem 1267/1850 Kasım başlarında Hafız Süleyman es-Sami el-Çandarî tarafından istinsah edilmiştir (120b). Sırtı siyah meşin, kapaklar süslü kağıt kaplıdır. Miklepli ve şirazelidir. Sertap ta siyah deridir. 1a da İbnü'l Emin Mahmud Kemal Kütüphanesi mührü ile sol başta kendi mührü bulunmaktadır. 1b-2a arasında eserin fihristi yer almaktadır.

(aynı) 2b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ...

117b (Sonu) : ... بعده اسكدار قضا سندن مزبور قواق قامه سنده ك تحريـ

و نهايت بولشدر وقت و حين . تمت الكتاب .

No. 9 — İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü Kütüphanesi Q. 2609

236x158 (170x95) mm. 232 yk. 19 st. Rık'a. Sözbaşları ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Kimi kelime ve cümleler belirlenmek maksadı ile üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiş. Kâğıt aharlı, orta kalın, nohudî renkte ve fliğanlıdır. Cihar-guşe ebru cilt. Sirt ve kenarlardaki deri kahverengi.

(aynı) 1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ...

232a - 232b (Sonu) : ... بعده اسكدار قضا سندن مزبور (232b) قواق

قلعه سنده ك تقرير من نهايت بولشدر وقت و حين .

No. 10 — İlhalık (Millet) Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, 925

229x125 (201x95) mm. 127 yk. 25 st. Nesih. Sözbaşları ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Kâğıt aharlı, orta kalın ve koyu krem renkte. Cilt sonradan yapılmış, sırtı siyah meşin, kapaklar siyah bez. Üzeri bordo kâğıtla kaplanarak korunmakta. 1a'da Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü, kenarda solda es-seyyid Davud Ramiz mahdum-ı Mehmed (....) Nazif Efendizade'nin ismi ve imzası vardır. Temellük kaydı olabilir. Eser sondan eksiktir. Eser, Kandilli camiinde kalır.

(aynı) 1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ...

127a (Sonu) : ... و سلطان مشار اليك و قاتى درت سنه مهرونده و سائر

احوالى روم ايلي حصارنده

No. 11 — İlhalk (Millet) Kütüphanesi, Ali Emiri-Tarih, 926

237x157 (167x95) mm. 209 yk. (211b-212b arasında valide ünvanıyla Osmanlı tahtında padişahın culusundan sonra hayatta bulunan valide sultanların isimleri kayıtlıdır), 19 st. Rık'a. Cetveller yaldızlı ve sözbaşları kırmızı mürekkepledir. Kâğıt aharlı, orta kalın ve açık krem renktedir, fligranlıdır. Cildin sırtı tamirli olup, koyu vişne deridir. Kapaklar koyu kahverengi deri olup, altın yaldızlı şemseli, zencirekli ve şirazelidir. 209b'nin sonunda Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü vardır. *Hadika* 9b'den itibaren başlar. 1b-5a arasında Osmanlı Sultanlarının doğumları, culus ve saltanat süreleri, vefat tarihleri ve müddet-i ömürleri kayıtlıdır. 6-7 yk. lar boştur. 8a'da Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü vardır. 8b'de serlevha altın yaldız mihrabiyelidir. 8b-9a *Hadika*'nın fihristini muhtevîdir. Eser 19 Recep 1231/1816 Haziranında istinsah edilmiştir. Müstensih'in adına rastlanmamıştır. Eserin bitiminden sonra İzzet Paşa camii, Kalyoncular kışlası camii, Baruthane camii, Zeynep Sultan camii, ve Mehmet Murat Efendi mescidi eklenmiştir.

9b (Başı) : الحمد لله الذى هوجمع الناس ليوم الدين ... (aynı)

207b-209b (Sonu) : ... بو ضعيف ناتوان حافظ حين ايوان سرايى ... بعده

اسكدار قضائى من مور قواق قلعه سنه ذلك تقرر ونهايت اولشدر... حتى طلبه

علوم تحصيل تسهيل ايجون بز كتابخانه دخی انشا ايلشدر. محلهسى يوقدر. در

قرب فتحه جامعى رحمت الله تعالى عليهم اجمعين وسائر الانبياء والمرسلين

والحمد لله رب العالمين . فى ١٩ ب ١٢٣١ .

No. 12 — Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi 1318

210x125 (146x80) mm. 168 yk. Talik. Sözbaşları kırmızı mürekkeple. Aharlı, ince, fligranlı ve krem renkte kâğıt. Cilt yeni, ciharguşe ebru cilt. Deri kısımlar koyu vişne renkte. 167a boştur. 167b-

168a'da ashab-ı kiramın türbe-i şerifleri ve ziyaretgah-ı müminin olarak mahalleri kayıtlıdır (14 tane). Eser 15 Muharrem 1246/1830 Temmuzunda es-seyyid Abdi tarafından istinsah edilmiştir.

No. 13 — Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2247

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

166b (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلمسته دك تقرير

ونهايت اولشدر ... وقت و حين .

239x143 (189x97) mm. 229 yk. 21 st. Nesih. Serlevha müzehhep. Altın yıldızlı cetveli, rakamlar kırmızı mürekkeple. Cami ve mes-cit adlarının üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiş. Kenarlarda notlar var. İki tür kâğıt kullanılmış: Aharlı, orta kalın, krem ve filgranlı; aharlı, orta kalın, koyu krem ve filgranlı. Ciharguşe ebru cilt. Deri kısımlar vişne renklidir. Mükleplidir. Eser 22 Recep 1236/1821 Nisanında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir. 1a'da Esad Efendi tarafından *Hadika*'nın yazılmasından sonra yapılanların yazılıp tab'i yapılacağına dair bir not bulunmaktadır. Altta şöyle bir not vardır: «Hâlâ bab-ı derunında kethuda bey dairesi tahtında olan Ayni Şah Hanım Sultan Kasım Paşa kerimesidir». Bu notun altında Esad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır.

1b (Başı) : الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynı)

229a (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلمسته دك... وقت و حين .

No. 14 — Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2248

231x158 (183x90) mm. 117 yk. 23 st. Küçük Nesih. Cami ve mes-cit isimleri ile rakamlar ve duraklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Kenarlarda da yine cami ve mes-cit isimleri yazılarak dikkat çekilmek istenmiş. Kimi yapraklarda ilâveler de göze çarpmaktadır. Kâğıt aharlı, orta kalın ve krem renktedir. Eser, 15 Rebiülevvel, 1230/1815 Şubatında el-hac seyyid Ahmed Said bin seyyid el-hac Feyzulah bin seyyid Mustafa bin Abdullah tarafından istinsah edilmiştir. İç kapakta seyyid Said adına bir temellük kaydı vardır. Bu temellük

kaydının tarihi 1245 tir. 1a'da ise kitabın seyyid Mehmed Efendi (Dahiliye Nezareti mektupçularından) kitaplarından olduğu kayıtlıdır. 1b de üstte Esad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır. Kitabın sırtı biraz yıpranmış olup, ebru kaplıdır. Üzerine beyaz kalın bir kâğıt kaplanarak korunmaktadır. Mikleplidir.

(aynı) ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (Başı)

... : 117b (Sonu) بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك ... وقت وحين

No. 15 — Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4320

212x153 (165x90) mm. 192 yk. değişik st. Nestalik. Tarihler kırmızı mürekkepledir. Şahıs isimleri üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiştir. Kâğıt aharlı, orta kalın, nohudi renkte olup fligranlıdır. Cilt yenidir. Ciharguşe ebru miklepli bir cilttir. Deri kısımları vişne renktedir. 1a'nın üzerine İstanbul'da kiliseden bozma cami ve mescit isimleri kayıtlıdır (6 tane). Altta reisü'l-etibba Mustafa Behçet'e ait bir temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. 193a da ise kiliseden bozma 15 adet cami ve mescidin isimlerinin kaydı vardır.

Bu nüsha, Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir.

(aynı) ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (Başı)

... : 192b (Sonu) بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك .. وقت وحين

No. 16 — Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 241

225x146 (171x102) mm. 76 yk. 27 st. Rık'a. Cetveller ve sözbaşları kırmızı mürekkeple yazılmış. Kimi önemli isimlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. 2a tamirli ve boyutları genel boyutlardan daha ufaktır. Serlevha kırmızı mürekkeple, çiçek ve yapraklarla süslüdür. Kitap Muhlis Gök tarafından 1941 yılında Fatih Kütüphanesine hediye edilmiştir. Kitapta Fatih Kütüphanesinin mührü görülmektedir. Eser, sadece İstanbul cihetini havidir. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkte ve fligranlıdır. Cilt ciharguşe ebrudur. 76b'de *Osmanlı Müellifleri*'nden alınan bilgi kayıtlıdır. Bu bilgi, Muhlis Gök'ün yazısı ile dir.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)
 76a (Sonu) : ودوز جامعى بايسى سلطان عثمان خان ثايدىر. سرايدخى برابر
 بنا اولوب و منبر دخی وضع ايدوب و ظيفه لری جيب هايوندن و يريلوب
 احمد خان اول تربه سنده ...

No. 17 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1568

250x158 (182x92) mm. 176 yk. 19 st. Nesih. Altın yaldız cetvel-
 li. Başlıklar ve rakamlar kırmızı mürekkeple. Serlevha mavi zemin
 üzerine çiçek ve yapraklarla süslü. Kâğıt aharlı, inceye yakın, krem
 renkte ve fligranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Altın yaldız zencirekli
 ve miklepli. 176b'deki cetvel içindeki boş kısımlar adi yaldızla süs-
 lenmiştir. Eserin normal bitim yerinden sonra İzzet Mehmed Paşa
 camii, Kalyoncular Kışlası camii ve Baruthane camii eklenmiş-
 tir (176b).

1b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)
 175a-175b (Sonu) : بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه دك...
 وقت و حين .

176b (Ekin sonu) : باب هايونه وضع و رفع اولندقه اسكدارده
 واقع مزارستان معينده دخی سنك نشان وضع اولفشد . هداي شيسخ
 مصطفى افندى فوت (۱۱۸۷) تربه خارجنده مدفوندر . مدانيه لى محمد روشن
 سلطان احمددن نقل اولندى . مدانيه لى تقى شعبان يكرمى ايكي . رفع زاويه
 رمضان ۱۱۹۸، ۷ دولسكر زاده ابوبكر صديق افندى رمضانك يدسي ۱۱۹۸
 تكرار مدانيه لى افندى ابقا اولندى. ۱۱۹۹ فى ۲۳ ش .

No. 18 — Ankara, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 418.

275x200 (95x79) mm. 298 yk. 29 st. Rık'a. Meşin ciltli. Sonun-

da Ali Satı' Efendi'nin zeyilleri var. Yazma Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde bulunmadığı için, inceleme imkânımız olmadı²⁴.

No. 19 — Marburg Devlet Kütüphanesi Hs. or. quart 1107

300x150 (215x80) mm. 145 yk. 29 st. Nestalik. Serlevha müzeh-hep, 1b-2a cetveller altın yaldızlı. Bu eser 13 Recep 1237/1822 Nisanında Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilmiştir. Eserin 1a yüzünde Abdülhamid Haşmet bin Mehmed Salim el-Üsküdarî adına bir temellük kaydı ile küçük bir mühür bulunmaktadır. Bu yazma Süssenheim'in yazmalarından-dır²⁵.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم الدين ... (aynî)

145a (Sonu) : ... بعد اسكدار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنه ذك تقرر

و نهايت اولشدر ... وقت و حين .

No. 20 — Tübingen Devlet Kütüphanesi Ms. or. quart 1047

230x165 (180x105) mm. 105 yk. 15 st. Kaba Nesih. Sözbaşları kırmızı mürekkeple. Genellikle kolay görünsün diye cami ve mescit isimleri tekrar kırmızı mürekkeple kenarlara yazılmış. Ciharguşe ebru cilt. Eserin bitiminden hemen sonra tarih olarak 1245/1829 görülmektedir²⁶.

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله الذي هو جامع الناس ليوم (اليوم) (metinde)

الدين ... (aynî)

104b-105a (Sonu) : ... بعد اسكدار دن اناطولى قواق حصارى نهايته وارجحه

24 Bu yazma için verdiğimiz bilgi ancak kurumun yazma kayıt defterinden alınmıştır. 31.31.1981 tarihinde yazma kütüphanede yoktu. Bir araştırmacı yazmayı evine götürmüş olduğundan, görmek imkânı bulunamadı. Yazmaların kütüphane dışına çıkarılmasının sakıncalı olduğunu unutmamak gerekir.

25 Ayrıca bak, Barbara Flemming, *Türkische Handschriften I.* Wiesbaden, s. 261 No. 328.

26 Ayrıca bak, Barbara Flemming, *age.*, s. 261-62 No. 329.

تحریر اولشمدر... خبر دعاری (105a) مولفه وکاتب الحروفه اعطا
بیورملری رجا اولنور. جناب حق جمله مزیدن و جمله سندن راضی اولسون امین
بحرمة سید المرسلین و علی اله و صحبه اجمعین .

No. 21 — Paris, Milli Kütüphane. Suppl. Turc. 1084

250x160 (170x83) mm. 198 yk. 19 st. Nesih. Numarasız yaprak-
ların birinde *cümle-i cevami ve zevaya* kaydı var. Bu nüsha Charles
Schefer'e ait yazmalardandır²⁷.

1b (Başı) : عرب جامع . بایش دولت امویه دن مسلمة نام امیردر . مرقندی
شامدهدر . وفاتی الشمس تاجندهدر ...

193b (Sonu) : ... کوچک جاملیجه چشمی . سنه ۱۰۶۴ تاریخده بنا
اولشمدر . رحمة الله تعالی درجوار اوسکمار : بوغاز دینده اولان جوامع
ومساجد لک تحریری تمام اولوب بمنه تعالی استنا بولمه واقع مساجد
وتکیه لک تحریرنده بعضاً خطردن اخراج اولنان و بعلایه قلان جوامع
ومساجد لک تحریر اولنور .

Bundan sonra İzzet Mehmed Paşa camii, Zeynep Sultan camii,
Mehmed Murad Efendi mescidi, Tersane camii, Baruthane camii,
Kadem tekyesi, Şerbetdar tekyesi, Beşikci-zade tekyesi, Fındık-zade

27 Her ne kadar yazmaya *cümle-i cevami ve zevaya* ismi verilmişse de, yazma *Hadikatü'l-cevami*'den başka bir şey değildir. Yalnız camilerin bazıları klasik huruf-ı heca'ya göre baş tarafında tertip edilmemiştir. Selatin camiler gelecek yerde Arap camii ile başlıyor, hemen Tokludede mescidine geçiyor (3b). Ve burada diğer yazmalarda bulunan kayıtlara tıpa tıp uyuyor. Yazmayı kataloqlayan daha evvel hiç bir *Hadika* nüshasını görmediği anlaşıyor. Edgar Blochet., *Catalogue des manuscrits Turcs*. Paris, 1933 c. II. s. 158-59. Diğer bir yazma da «adı bilinmeyen bir derleyici tarafından yıllarca emek verilip hazırlanmış» söylenerek yazmanın Ayvansarayi'de ait olduğu anlaşılmamıştır. Bak, Mehmet Önder., «Bibliothèque Nationale'deki Türkçe Yazmalar ve iki Mevlevihane», *Türk Folklor Araştırmaları*. Yıl 14, c. 8, No. 168 (Temmuz 1963) s. 3105-3106.

tekyesi, Samancı-zade tekyesi, Paşmakçı tekyesi, Hakiki-zade tekyesi, Murad Molla tekyesi, Rakım Efendi tekyesi, Alaca mescidi tekyesi vardır. Bu kısımlar 193b-198b arasındadır.

198b : ... سر لیث اللہ مظہر در اوشاہک بندہ سی یوز

جو رمز تیغدن شوقله اژدر کی

No. 22 — Uppsala, Üniversite Kütüphanesi 673.

255x165 (185x90) mm. 320 yk. 25 st. İnce Rık'a. Eser 1 Muharrem 1279/1826 Haziranında Hasan bin Abdü'l-cemil el-Kırımı es-sahhaf eliyle yazılmıştır²⁸.

1b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)

320b (Sonu) : ... حديقۃ الجوامع نام كتاب صارى قاضى قريه سنده ختامه

رسيدہ اولوب لسکن بو عبد عاجز السيد على ساطع برقصور دخی بو محله

کنجه قدر ذکر اولتان جامع و مسجد و تکيه و سائر مواد ذيللرندہ وقوعات

کثيره بيان ايلدم ... وقوعات بيانيه بر تاريخ لطيف اولديکه واقعا متلى نا

يابدیر . تم بعناية الله تعالى .

No. 23 — Viyana Millî Kütüphanesi 1284

200x120 (150x75) mm. 167 yk. 21 st. Talik. Dikkati çekmesi gereken isimlerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiş. En sonda (167a), istinsah kaydı olarak 5 Cemaziyelevvel 1245/1829 Kasım verilmektedir²⁹. Yazmanın başında Hammer'in mührü bulunmaktadır.

1b (Başı) : الحمد لله الذى هو جامع الناس ليوم الدين ... (ayni)

28 Ayrıca bak, Karl V. Zetterstéen., *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala*. Uppsala, 1935 c. II s. 54-55 No. 673.

29 Ayrıca bak, Gustav Flügel., *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften des Kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien*. Wien, 1866 c. II s. 436 no. 1284.

167a (Sonu) : ... بعدہ اسکا دار قضا سندن مزبور قواق قلعه سنہ ذک ... وقت و حین

II— *Mecmua-i Tevarih*

No. 1 — Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Bölümü 1565

245x165(214x135) mm. 148 yk. 22 st. Nesih. Başlıklar ve duraklar kırmızı mürekkeple. Önemli kelimelerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkli kartal ve harf (P-G) *fligranlı*. Sırtı harap, şiraze ortadan ikiye ayrılmış (79. yapraktan itibaren). Açık kahve deri cilt. Altın yıldız üzerine hataî ve rumî çiçekli şemse. Yıldız bordür, etrafında birer cetvel vardır. 1b de üstte : Sahib ve malik Hafız Hüseyin bin el-hac İsmail Ayvansarayî be-mahalle-i Toklu Dede Yeniçeriyan-ı dergâh-ı âli. Onbeş Sekbanlar. Sene 1179 kaydı vardır. Daha önce de münakaşasını yapmış olduğumuz bu mecmua yazarın el yazısı ile dir. Karatay'ın vermiş olduğu yaprak sayısı yanlıştır³⁰.

2b (Başı) : احمد لله الذي يكور النهار على الليل ويكور الليل على النهار .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد المختار ... اما بعد بو مجموعة مطبوعة وضع تاريخ اسلامية فاروقيدن برو تاريخ تحرير وثيقه كنجه شعرا و مورخين وتاريخ كويان دوران وقايع كونا كون بي بايانه يازدقلى منظومه تواريخ كه بي نهايدر . انلردن واصل اولوب انتخاب ايلدوكم تواريخى تحرير حصر و بو جريدهده تواريخ محسوبه دن غيرى اشعار يازلمق و جه اوزره قرار و يريلوب ابتدا قهرست سلاطين آل عثمان اولان منظومه كه صولاق زاده همدمى چلبى و ذيل الشاد ايدن رشدى زاده رشيد و غيريك اثرلى تحرير اولنوب انلردن

30 Fehmi E. Karatay, ... *Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul, 1961 c. I s. 418 de 296 yaprak buradan naklen Tahsin Öz., *İstanbul Camileri*. İstanbul, 1962 c. I s. XIII de 296 yaprak olduğunu tekrar eder. Diğer bir kaynak ise, *Vefeyât-ı Selâtin*... Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978 s. XIII de 204 sahife olduğunu bildirir. Aslında yazma 148 varaktır. Yazma Vahid Çabuk tarafından, *Hafız Hüseyin Ayvansarayî ve Mecmuâ-i Tevârihi*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Basılmamış Tez, tez olarak hazırlanmıştır.

صكره ذكر اولنان تواريخ منتخبه املا اولفق اوزره عنم وجزم اولمشدر .
 بوداعي بمقدار ابو انسرائي حافظ حسين كمعارك بو نيتني حق سجانم وتعالى
 قوتدن فعله اخراج ايله نائل مرام ايلوب الى يوم القيام احبا و دوستانه يادكار
 ايله امين ... بو جمعيتك ابتدای شروعنه اسمم اولان الحافظ الحسين سنه
 ۱۱۷۹ تاريخ واقع اولدوني درگاه آلهده علامت قبول اوله . انشا الله تعالى عن
 الاسباه . تمت . فهرست شاهان ...

147b (Sonu) : ... اگرچه ابتدای بنا سنده مأمولدن زیاده چه مصرف قلیل ايله
 ممکن اولوب خصوصاً امت محمدك دریا غازیلرینه لازم اولان بو امرك سهولته
 وجوده کلمسی خیرمحض اولدوغی عیاندر . والله الموفق و الناصر . تمت ...
 (148a) انك تاثیرى سبب معمورى اولمشدر .

2— Deniz Müzesi Kütüphanesi No. 55

210x160(210x140) mm. 164 yk. (155a-164a fihrist). değişik st.
 Nesih. Aharlı, kalın beyaz kâğıt. Kahverengi miklepli deri cilt. Şem-
 seli kenarlarda çift cetvellidir. Bu nüsha sonundaki kayıttan anlaşıl-
 dığına göre Şeref Ergenekon tarafından 1379/1959 yılında, Topkapı
 Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1565 numarada kayıtlı eserden
 kopye edilmiştir. Müstensih ayrıca bir de indeks hazırlamış ve ese-
 rin sonuna (155a-164a) eklemiştir.

2b (Başı) : الحمد لله الذى يكور النهار على البيل ... (ayni)

154b (Sonu) : ... (ayni) انك تاثیرى . سبب معمورى اولمشدر .

III— Vefeyat-ı Ayvansarayî

No. 1 — İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi TY 2539

215x158 (160x100) mm. 109 yk. (110 yk. olması lâzım. Numa-
 ralama yanlış). Boş yaprakların da kimi sayılmış kimi sayılmamış-
 tır. değişik st. Nesih. Dikkati çekmesi gerekli görülen yerler kırmızı

mürekkeple üzeri çizilerek belirlenmiştir. Kâğıt aharlı, orta kalın, krem renkte ve fligranlıdır. Kimi yapraklar cilt dikişinden çıkmış durumdadır. Cildi ciharguşe ebrudur. Deri kısımlar koyu vişne renkte olup, altın yıldız zencireklidir. Zencireğin her iki tarafında çift cetvel vardır. Öndeki ilk numarasız yaprakta üstte es-seyyid Mehmed Halid Efendi'ye ait olduğunu bildiren bir temellük kaydı vardır. Bu temellük kaydı 1239/1823-24 tarihlidir. 1b-4a arasında Osmanlı Padişahlarının veladeti, culusu ve vefatı tarihleri kayıtlıdır³¹.

1b (Başı) : مالك الملوك تعالى عن الشكوك حضرتلینه حمد و ثنا و شهنشاه

انبیای راست سلوک جنابلرینه صلاة تحایا اداسندن صکره اشبو تحریری

خدمتده اولدوغم پادشاه آل عثمان ... تاریخلری ولادت و رحلتلری قید

تسطیر و هدیة ارباب معارف خلوص و تحریر قلندی بردها خیر رجاسیدر ..

اولا عثمان سنه ٦٩٩ لفظی تاریخ و اقع اولمشدر . سلطان عثمان ...

4a (Sonu) : سلطان عبد الحمید و لادته عزت علی پاشا تاریخ دیمش : کلدی

و جوده صلب احمد خاندن عبد الحمید سنه ١١٣٧ ٣ ب. جلو سنه تاریخدر:

ظلرب مجیب سنه ١١٨٧ ذا ٨ جمعه

5b (Başı) : حمد (حمدو metinde) بی حد و شکر بعد اول خالق بیچونه که

انسانی خلق ایلدوکی ترانی اخذ اولنان محلی مدفن قلندی. وصلاة و سلام...

مراد ایلدم که دولت علیه ابد الله الی یوم قیام الساعة وزراسندن کرك صاحب

مهر و کرك مبرمیران استانبول دروننده و انلردن صکره اطراف قریبده بولنان

بلاد ثلاثه قبرلری موجود سر مقطوع و کرك جسد و وجود واحد بعد

و احد تعداد و هربری نه محله وفات و نه محله دفن اولندوغی دقت و ایراد

³¹ Eser, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkmıştır. *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*. Haz.: Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978.

اولنوب... كته الفقير حافظ حسين بن الحاج اسمعيل ابوانسرائي بمحلة طوقلي
 دده يكيچريان درگاه عالي اون بش سكبائر ۱۱۹۰ ...
 108b-109a (Sonu) : ... قورد احمد پاشا ارنابودي الاصلدر ... يته قصبة
 مزبورده دفن اولمشدر .

No. 2 — Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1375

226x136 (145x54) mm. 104 yk. 17 st. Talik. 1b-2a yıldız, diğerleri kırmızı mürekkeple cetveli. Serlevha müzehhep. Kâğıt aharlı, inceye yakın, kirlı beyaz renkte olup, fligranlıdır. Ciharguşe ebru cilt (lale). Eser 19 Zilkade 1231/1816 ekiminde Yenişehir hakimi Ebubekir Şefik Beyefendi tabiinden Mehmed Said tarafından istinsah edilmiştir (104b). 1a'da 1231 tarihli Şefik el-Hasani tarafından bu kitabın yazdırıldığını gösteren bir kayıtlı «istektebehu el-fakir Şefik el-Hasani», altta Esad Efendi'nin vakıf mührü görülmektedir. 1b'de kenarda Arkeoloji 365 numarada gördüğümüz Ayvansaray ile ilgili şiir yer almaktadır. Daha sonra da tarikatlerle ilgili 4 beyitlik bir manzume vardır. Ayvansaray'ın eseri 104b'de sona erer. 105b-107a arasında kimi önemli tarihler yer almaktadır: Yedikule Kazlı çeşme tarihi (953), Çeşme-i Aşık Paşa (987), Eyüpte Kasım Paşa Şadırvanı (1188), bina-yı Mehmed Efendi Kethüda-yı Hadice Sultan (550) tarih üzerine açıklama vardır³².

1b (Başı) : بسم ... الحمد لله في نعمة الباطنة والظاهرة ... اما بعد بو دين
 مينك ظهوريه دولت نبوت و سلطنت رسالت نهايت بولوب ... (2a) ...

32 *Defter-i Kütüphane-i Esad Efendi*. İstanbul, ts. s. eserin adı *Terce-me-i Meşayih* olarak geçmektedir. Ayrıca bak. *İstanbul Kütüphaneleri, Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*. İstanbul, 1943 s. 662. Tez olarak da hazırlanmıştır. Kemal Arica., *Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin, Vefeyât I*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Basılmamış Tez 1974 ve Gülay Güney., *Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin, Vefeyât II*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Basılmamış Tez, 1974.

Tek nüsha olduğu ve basıma hazırlandığı bildirilen, (Bak, Fahri Ç. Derin., *age.*, s. XIV) bu yazmaya benzer diğer iki yazma daha vardır. Tavsifleri yukarıda verilmiştir.

نو فقير پر تقصير حافظ حسين ابن الحاج اسمعيل الايوانسرايى داعيلرى دنخى
بين الناس اثرلى مشهور و سبب استيناس اولوب علوم و معارفله احياه نام
ايدن اسلاف كرام حضراتنك ناملرن و اياملرن (ناملرك و اياملرك: metinde)
و مدفن و مقاملرن (مقاملرك: metinde) على قدر الطاقه بو جريدهده جمع
و اعلام و باعث مقبول ... اولمىنى مراد ايدوب مباشرت اولندى ...
104b (Sonu) : ... منصب جاهنى باشنه چالسون مدام — بزه عرفان منصبي
بس حزب جهال اولنرز

No. 3 — Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi 365/1

221x135 (165x76) mm. 10+1b-90b yk. Fihristten sonraki iki yaprak ve 1a da fihrist için hazırlanmış fakat boş kalmıştır. 19 st. Nesih. Sözbaşları, cetveller ve rakamlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kâğıt aharlı orta kalın, açık krem renkte ve fligranlıdır. Ebru cilt. Miklepli ve şirazelidir. Sertap ve sırtı koyu vişne renktedir. Başa konulan fihrist karelerin içine kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 91a-120a arasında tahmisler vardır.

1b (Başı) : من تاليفات حافظ حسين ايوانسرايى . حاجى بايرام ولى انقردهده صول
فصل ديمكله معروف قريه دندرکه چبوق صوته قريبدر ...
90b (Sonu) : ... منصب جاهنى جاهل باشنه چالسون مدام — بزه عرفان
منصبي بس حزب جهال اولنرز

No. 4 — İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1107

193x130 (174x110) mm. 42 yk. 29 st. Nesih. Kâğıt aharlı, orta kalın olup, krem renktedir ve fligranlıdır. Vişne renkli deri cilt. Soğuk damga cetvelli. Kütüphanenin mührü 1a'dadır. Eser, 3b de başlıyor³³. 3a'da Ayvansaray hakkında şu manzume ile karşılaşırız :

33 Yanlışlıkla kütüphane numarası 110 olarak belirtilen bir yazıda, Süheyi Ünver., «Kütüphane çalışmalarından edindiğim yeni intibalara birkaç misal»,

Layık-ı medh ü senadur aşika Ayvansaray
 Sahn-ı ashab oldı cay-ı evliya Ayvansaray
 Dergeh-i bab-ı Ebi Eyyub-i Ensari dinür
 Açılur deryaya nazır hoş-numa Ayvansaray
 Gel ziyaret eyle zuhr-ı ahiretdür mümine
 Çeşm-i kalbi ide pürnur u ziya Ayvansaray

Bu şiirin başında da 1209 tarihi görünmektedir.

Eser, Hacı Bayram'la başlar, Mehmed Mustakim Efendi ile biter.

3b (Başı) : الحمد لله في نعمه... بو فقير پر تقصير حافظ حسين ابن الحاج اسمعيل
 الايوانسراي داعيلرى دخی ...

42a (Sonu) : ... منصب جاهنى جاهل باشه چالسون مدام — بزه عرفان
 منصبى بس جزب جهال اولموز .

IV — *Eş'arname-i Müstezad*³⁴ (Tertip eden Ayvansarayî)

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 5466 (Müzedede)

280x184 (185x125) mm. 150 yk. 15 st. Nesih. Sözbaşları ve cetveller kırmızı mürekkeple. Dikkati çekmesi gereken kelimeler üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek belirlenmiş. Genellikle iki sütun halinde yazılmıştır. Kâğıt aharlı, orta kalın olup, çok uçuk penbemsî ve sarı renktedir. Cilt, koyu vişne renkli deridir. Yıldızlı gömme salbek şemseli, zencirekli ve cetvellidir. Sertapta altın yıldız yuvarlaklar vardı. Bu nüsha Ayvansarayî'nin el yazısı iledir. Esere 1181/1767-68 başlıyan Ayvansarayî 1194/1780 yılında bitirmiştir. 1b yüzünde : «Sahib ve malik Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail el-Ayvansarayî be-mahalle-i Toklu Dede. Yeniçeriyan-ı dergâh-ı âli onbeş Sekbanlar. 1194» ibaresini görürüz. Yani bu nüsha aynı zamanda Ayvansarayî'nin kendisi için hazırladığı nüshadır. 1b'deki bu ibare-

Türk Yurdu. Yıl 54, sayı 314 (Ağustos 1965) s. 19-20. Sayın Hocam bu yazısında bize ilk defa bu yazmayı tanıtmıştır. Nevarkî, yazma Ayvansarayî'nin 4 cü bir eseri değildir. Benzerleri vardır. Tavsifleri yukarıda verilmiştir.

34 Bilinen tek nüshadır. OM., III s. 48; ... *Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, s. 662 ve Ağâh Sırrı Levend., *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara, 1973 s. 173 ve not 2 de eser tanıtıldığı halde karşı. Fahri Ç. Derin., age., s. XVI.

den sonra beyt-i müstezad, iki kıt'a ve beyt-i Nabî (Müstezad-ı Ragıb Paşa) vardır. 2a'da sadece *Haza Divan-ı eş'ar-name-i Müstezad* kaydı görülüyor. 2b'de serlevha altın yıldız zemine penbe çiçek ve mavi dallarla süslü bir halde. Etrafında tığlar var. 2b-3a'da cetveller altın yaldızlı. Ayrıca 2b'de duraklar da altın yaldızlıdır. Ayvansarayî bu eserinde beğendiği müstezadları bir araya toplamıştır, biz burada bir örnek verdikten sonra eserin başı ve sonunu vereceğiz :

Müstezad-ı Necatî (80b)

Kapunda benî istemeyen derbeder olsun olsun beyim olsun
Bin zar oluban derdile benden beter olsun olsun beyim olsun

Ger kanlu yaşum çihre-i zerdümi kıla surh incinmezem andan
Çeşm-i siyehünden yana tek bir nazar olsun olsun beyim olsun
Ko fitnelerin kaşları taracuma gelsün dil mülkini alsun
Hem gamzelerin okına sinem siper olsun olsun beyim olsun
(81a) Dür gibi Necatî sözünü as kulağında ger Şahi seversen
Cehd eyleye hali sadefün pür güher olsun olsun beyim olsun

2b (Başı) : الحمد لله و الصلوة على رسول الله و على آله و صحبه و مسلم اشبو

جمعيت مستزاد بوندن مقدم جمع اولونمق آرزوسيله ارباب طبيعتدن تجسس
وتفحص اولنوب تدارك اولنان مستزاد لر جمله سی بر محله تحریر و بر مجموعه
اولغله یادگار فقیر و بر کذار حقیر حافظ حسین ابن الحاج اسمعیل الایوانسرائی
غفر لهما اولمق اوزره بومحله قید اولندوغنه اشعارنامه مستزاد ۱۱۸۱ ترکیبی
تاریخ و اسم وضع اولنمشدر. مطالعه ایدن اخواندن دعاء خیر موجودر. تمت.
کفته غفوری مستزاد فضلی ...

144a-b (Sonu) : قدسم اشعار نامه مستزاد عن يد الضعیف حافظ حسین ابن

الحاج اسمعیل کتبخدا زاده خدیجه سلطان بنت محمد خان الایوانسرائی
الساکن بمحله طوقلی ابراهیم دده افندی یکیکچریان درگاه عالی ان بن سکیانلر
بیک بوز طقسان دورت تاریخی ربیع الاخر اواخرنده پیناله یاشا حمامنک

قرشوسنده قهوه جی درویش (144b) احمدك قهوه سنده یازلدى . بنم سعاد
تمندم رجام اولدرکه هرکم مالک اولورسه دعاء خیردن فراموش آتمه نر .
(150a) : محشر کونی لطفکله اکا ایله شفاعت — تا کور ميه خزلان .

V — *Aşık Ömer Divanı*. (Tertip eden Ayvansarayî)

No. 1 — Konya, Mevlana Müzesi Yazmaları 99

267x178 (200x138) mm. 335 yk. 19 st. Nesih³⁵. Cetveller kırmızı mürekkeple. Kâğıdı kalın ve açık samanî renkte. Sırt kısmı meşin üstü kâğıt kaplı kalın mukavva cilt. Mıkipleli ve şirazeli. 1a'da fihrist vardır. 1b'de divanın sahibi ve aynı zamanda yazanın adı yazılıdır ki, bu müstensih'in yine Ayvansarayî olduğunu görüyoruz.

1b : Sahib ve malik Hafız Hüseyin ibn el-hac İsmail Ayvansarayî be-mahalle-i Toklu Dede. Yeniçeriyan-ı dergâh-ı âli. onbeş sekbanlar sene 1195. Hemen altında Aşık Ömer'in vefatına bir tarih vardır:

İşidüp ben de vefatın ana didüm tarih (tarihini : metinde)
Ola Aşık Ömerin cilvegehi adn-ı celil. sene 1119.

325b'de Ayvansarayî divanın tertibine *neticetü'l-efkar* ibaresini tarih düşürmüştür ki, 1196/1781-82'dir. Ayrıca birkaç yaprağı ileride zeyl olunabilir düşüncesiyle boş bıraktığını belirtmektedir.

2b (Başı) : یا الهی نه کنه کارم که یوز طوتوب سکا

حالی اعلام ایدوب یاخود قیلم قصد عطا ...

35 Biz yazmayı görüp inceleyemedik. Burada verilen tavsif Sayın Hocam Abdülbaki Gölpınarlı'nın basılacak olan *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu IV*'ün müsveddelerinden alınmıştır (s. 186-187), kendisine burada teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Burada *Aşık Ömer Divanı*'ndan bahsetmek ve nüshalarının tavsifini vermek yersiz görünebilir. Fakat bu divanın toplayıcısı (camii ve tertip edeni) Ayvansarayî olduğu için ve Mevlâna Müzesi Kütüphanesindeki yazmanın kendi el yazısı ile oluşu bizi bu görebildiğimiz nüshaların tavsifine itti. Bu görüşümüz *Eş'arname-i müstezad* için de geçerlidir.

Divan Sadettin Nüzhet Ergun tarafından geniş bir önsözle yayınlanmıştır. *Aşık Ömer hayatı ve şiirleri*. İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, ts.

335b (Sonu) : منى التندہ قالہ کیمسہ نك عاشق عمر

سور یوزك یرہ واروب درکاه حقہ منتایت

335b : ketebesı : لله الحمد و المنة و الصلاة على نبیہ مع الامة بو دیوان ذیشان

عاشق عمری مدت مدیده و ایام عدیده سعی و کوشش ایله بر مرتبه علی قدر
الطاقة کنوروب ترتیب حروف اوزره تحریر و نیجه کره محو و اثبات ایله
تقریر ایدوب بمد الاتمام واصل اولدقلریمزى دخى ذیلنه درج و ادخال و بوندن
صکره دخى دست آور اولنلری دخى قید ایلک اوزره نظام ویرلدى . بو
سنه جلیله تاریخنده که تفحات الله سنه ۱۱۹۷ سال اتمام بیان ایدر .
جامعی اولان حافظ حسین ابوالسرایى که سکانیان اوجاغنده اوبشنجی
زمره نك دعا جیلرندن اولوب بو خدمت جلیله یی احباب ذیشان یادکار و اخوان
خلانه برکذار ایلشدر غرض بیغرض دخى بودرکه مطالعه ایدن و صفایاب
اولان اهل عشقندن بردعا ایله حیاتده اولدقجه سلامت دین و بعد الفوت روح
رواته برهیده نا چیزانه تعیین بیوریله کم دیشلر بوکون بکایسه یارین سکادر .
تمت .

No. 2 — Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 67

250x182(180x115) mm. 220 yk. 18 st. Nesih. Divan kenarlarda
da devam etmekte ve kenardan sonraki raddede karşı yaprağı ver-
mektedir. Kâğıt toplamadır. Kirli beyaz, koyu krem, orta kalın veya
daha ince kâğıt kullanılmıştır. Aharlıdır. Karton üzerine kâğıt kap-
lıdır. Sırtı, üst ve alt köşeler koyu vişne renkte deridir. Çeşitli yap-
raklarda vakıf mührüne rastlanır.

1b (Başı) : یا الهی نه کنه کارم که یوز طوتوب سکا / حامی اعلام ایدوب یاخود

قلم قصد عطا ...

Tarih Dergisi F : 28

219b (Sonu) : ... بو عمر فکر سرکوبنده جان تسلیم ایدر / هم کورتلر دیدیلر

«آنا الیه راجعون»

(220a) : لله الحمد و المنة والصلاة ... بو سنه جلیله تاریخنده که نجات الله سنه

۱۱۹۷ سال اتمام بیان ایدر . جامی اولان حافظ حسین ابوانسرائی که ...

بوکون بکا ایسه یارین سکا در .

No. 3 — Süleymaniye Kütüphanesi Uşşakî Tekkesi 69

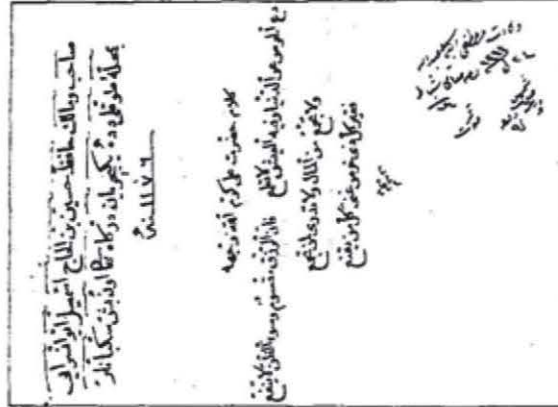
240x170(187x112) mm. 273 yk. 19 st. Nestalîk. *Mahlas* üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek belirlenmiş. Kâğıt az aharlı, orta kalın ve koyu krem renktedir. Sırtı yıpranmış, koyu kahve rengi deridir. Kapaklar ebrudur. Eser, 23 Şaban 1307/1891 Nisanında İstanbullu Mehmed Emin Tevfik tarafından istinsah edilmiştir.

1b (Başı) : بسم ... باللهی نه کنهکارم که یوز طوتوب سکا

حالمی اعلام ایدوب یاخود قیلم قصد عطا ...

273b (Sonu) : ... بو عمر فکر سرکوبنده جان تسلیم ایدر

هم کورتلر دیدیلر «آنا الیه راجعون»

Resim 1

Ayvansarayî'nin el yazısı. Temellük kaydı

(Süleymaniye - Es'ad Efendi Kütüphanesi, nr. 3569, 2b.).

بر کتاب اسکا ده و دم محمد باشا جامو شریفک قرشوسنده چتوسرانی دیکله معروف شمس احمد باشا زاده بیگلر قوئاغدان یازاشدر حق سبحان و تقاضا حضرتی دخیجه لورین یازسون نقیب ایله امین جمعه طه وین	
باب معانی الوجیه الفسل الشها لله من فرقتم نازل اوله یا اویایه ایتون کتد طریقه اوله و یکیندی بویله شغل لایم اولون	باب الفسل الشنون و درتخله غسل اثنان سفت اثنای سید و قله لایم وینم جمعه ایله یوم عید
٤٤ هاتم الرسالة حافظ حسین بن الحاج استیقل انوارا به بحاله طریقه و یکیندی بویله شغل لایم اولون	سلا الله حدیثه لایم وینم جمعه ایله یوم عید و درتخله غسل اثنان سفت اثنای سید

Resim 2

Ayvansarayî'nin el yazısı, keleşe kaydı
 (Süleymaniye-Es'ad Efendi Kütüphanesi, nr. 3569, 18b-19a)

صاحب و نالك حافظ حسين ابن الحاج اسمعيل • الابو اسراييل •
بجمله طوقی ده • بکچريان ذرگاه عا اونی بشن سکیانلر •

بيت مسدود

کنا هم وزن ابدوب طاز نرسه يزد آت • اگر عدل ابد رخت
نلر چکسه کړک مخشده مير آت • دو کوئم طاشله فر آت

قطعه

فن شعر ايجره مجتهد اولدم بت • نازه بر طرز ايلدم پيدا •
غزلی مستزاد ايلمه ده • بکا پيزولک ايلسون شعرا •

قطعه

فن شعر ايجره مرشد اولدم بت • نازه بر طرز ايلدم انشا •
غزلی مستزاد اينمه ده هم • بکا اويسون بتون کلن بلغا •

متنابی ، مستزاد راغب پاشا

کوکل فرآرا ابد مزکورينجه انصارلش • چوشبنو رکشن
عارفه دلمز عارضيدراخی کل ستر • جوشانه وکا کل

Resim 3

Ayvansarayi'nin el yazısı temellük kaydı
(İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., nr. 4566, 1b)

144 a

سمی منخر عالم شریف افند بکیم
 مشرق اولدی قدوميله مستند فتوا
 بعزت واجلال مبارک ابد خدا
 جهان جود و کرم آفتاب شرج همم
 دیوز سه نیر رخشات عالم معنا
 مه سپهر شرف شتابنده سزا
 یکانه کوه شهوارکان لطف و عطا
 نظیری نادیده
 محیط علم و فضیلت دریم تقوا
 اود آت بیهمتا
 قبله سعادت ابله بمن دولت افزون
 صفای خاطر ابله
 مؤید ایل به صدر زنده حضرت مولا
 بود رهیشه دعا
 دیدیم دعا ابله فطنت بومصرعی تاریخ
 حروف منجز ابله
 شریف افندی بوکون کیدی فروه فتوی
 سعید ابد مولا
 ۱۱۹۲

قدیم اشعارنامه مستزاد عنید الضعیف حافظ حسین ابن الحاج اسمعیل
 کتخدا زاده خدیجه سلطان بنت محمد خان الایوان شرابی التاکن بحله طوقلی
 ابراهیم دده افندی بکچربان درگاه عالی اوز بن سگبانلر نیک بوز طفسان
 دورت تاریخ ریج الاخر و آخوند پباله پاشا خامنک فروشنده قهوه جی درویش

Resim 4

Ayvansaray'ın el yazısı, ketebe kaydı
 (I.U. Merkez Kütüphanesi, T.Y., nr. 4566, 144a).

اخذك قهوق سنده يازلدى بيم سعادتمندم رجاء اولدرکه فرکیم مالک
اولورسه دعا خیردن فراموش اتمیه لر

تهدی بروسه وی شیخ علی افندی

اول مکر مکرز	سحر ایلدی ینه جانمه برغمره جادو
اول کاکلی اژدر	جان بویننه بند ایلدی برسنبل کلبو
باش قوشدی خطکله	تیرمزه نك قصدیدر ای قاشی کانت
چکدی ینه عسکر	دل ملکئی یغمالغنی ایلدی آرزو
عاجز اولوبن هیب	حکمت بوکه درمان ایده مرجمله اطبا
ای لیلری سکر	لیکن اولور انجق ینه بودردینه ام بو
قرشوایدز افغان	زآز ایلدی بو مرغ دلی حسنی کلینه
برقانی غرغر	برلبلری مل رخلری کل دیشلری لولو
جمع اولدی طوافه	بیت حرمک کعبه دررکیم نیچه عشاق
بو عهدی چاکر	ایلرسه نوله اشکیکه سجده اوروب رو

Resim 5

Ayvansarayi'nin el yazısı, ketebe kaydının devamı
(İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, T.Y., nr. 4566, 144b).